

Panorama knih

Vybrané přírodní extrémny a jejich dopady na Moravě a ve Slezsku, Rudolf Brázdil, Karel Kirchner a kolektiv*

Stále častějším objektem zájmu jak odborné, tak široké veřejnosti, je problematika extrémních stavů přírodní sféry naší planety. Společnost a její produkty jsou totiž stále více zranitelné i při takových stavech, které by dříve vyvolaly sice pozornost, nebyly by ale příčinou velkých škod a ztrát na životech. Do rukou odborné i širší veřejnosti se nyní v podobě hodnocené publikace dostává aktuální titul renomovaných odborníků, kteří své dlouholeté zkušenosti aplikují v podrobné analýze projevů přírodních extrémů na území Moravy a Slezska.

Zvýšený zájem o hodnocenou problematiku lze spatřovat v několika momentech. Především dochází ke stálému nárůstu počtu obyvatel Země a ještě rychleji vzrůstá jejich materiální spotřeba. Zejména ekonomické aktivity se už dávno nekoncentrují jen do městských sídel, ale začínají prostupovat stále více okolní krajinou. Symbolem jsou průmyslové zóny, sklady a nákupní centra sahající často hluboko do zemědělské krajiny, dopravní sítě apod. Pokud se tedy vyskytnou extrémní přírodní situace, je velmi pravděpodobné, že zasáhne některý z lidských produktů či přímo samotného člověka.

Nelze opomenout proměnu přírodního prostředí. Nejdiskutovanější v posledních desetiletích je otázka kolísání a změn klimatu Země. I když nedokážeme s určitostí stanovit, zda v dlouhodobém výhledu se například bude podnebí stále oteplovat, již dnes pozorujeme stále větší rozkolísanost klimatického systému. Možná, že čtenější výskyt extrémních jevů je pouze návratem k „normálnímu“ či „běžnému“ chování, do budoucna ale zapříčiní mnoho problémů a jistě i přírodních extrémů katastrofických rozměrů. Poněkud stranou pozornosti se přitom dostává problematika geo-

morfologických nebezpečí, jako jsou velmi rychlé a velkoplošné procesy. Objevují se náhle, často ve spojitosti s mimořádnými hydrometeorologickými jevy a nejen v podmínkách hodnoceného území mohou způsobit značné škody.

Vlastním vstupem do problematiky je kapitola *Morava a Slezsko v historickém a geografickém kontextu*, v níž jsou hodnoceny přírodní poměry a také socioekonomická charakteristika a vývoj území Moravy a Slezska. Největší pozornost z hlediska rozsahu je tu věnována geologickým a geomorfologickým poměrům. Tato část je dokumentována řadou map, obrázků a především fotografií, výstižně dokreslujících krajinný ráz zachyceného území. Klimatické poměry jsou zhodnoceny zejména s ohledem na roční chod teploty, srážek a četnosti směru a rychlosti větru. Hydrologická charakteristika postupně hodnotí hlavní vodní toky v rámci jejich povodí: Moravu, Bečvu, Dyji, Svatku, Odru a Opavu. Uvedeny jsou rovněž základní parametry velkých vodních nádrží na těchto tocích. Možná by vzhledem k širšímu geografickému pohledu přispělo i zařazení stručné charakteristiky vegetačního a půdního krytu s ohledem na ovlivnění odtoku vody z povodí.

Socioekonomická charakteristika hodnotí nejdříve vývoj osídlení a průmyslových aktivit, dále pak současný stav prostorového rozložení průmyslové a zemědělské výroby a dopravní sítě a uzavírá ji podrobně hodnocená základní klasifikace půdního krytu.

Další kapitola *Metody výzkumu přírodních extrémů* podává souhrnný přehled o způsobech jejich hodnocení a datových zdrojích. Pozornost je věnována současným trendům kartografické vizualizace a využití geografických informačních systémů.

Těžistém práce, a to nejen z hlediska rozsahu, je kapitola *Přírodní extrémny na Moravě a ve Slezsku*, přinášející podrobný popis hydrometeorologických a geomorfologických výjimečných stavů a metod jejich hodnocení. Pojednány jsou srážky, sucho, povodně, silné větry, krupobití, gravitační svahové pochody a seismicita. Názornost a srozumitelnost zvyšuje množství analytických map, diagramů,

fotografií, tabulkových údajů i dobových artefaktů. Následující kapitola tak poskytuje ucelenou představu o možných extrémních stavech, příčinách jejich vzniku a průběhu, a to v komplexním geografickém pohledu.

V těsné návaznosti na předchozí kapitolu uvádí kapitola *Dopady přírodních extrémů* obecně se vyskytující projevy i konkrétní příklady výše popisovaných extrémních stavů. Zvýšená pozornost je věnována geomorfologickým pochodům, které jsou mnohdy vyvolány působením hydrometeorologických procesů.

Skutečným imperativem je predikce příštího vývoje klimatu a s ním souvisejících přírodních extrémů s konkrétními dopady na Českou republiku v pojednání *Přírodní extrémy na Moravě a ve Slezsku v kontextu globálních změn*.

Logicky, i když ne s příliš optimistickými výhledy, je tak zakončeno kompaktní, vysoce odborně zpracované dílo, prokazující užitečnost a potřebnost komplexního geografického hodnocení přírodního prostředí s reálnými dopady na člověka a jeho aktivity, a to nejen na území Moravy a Slezska.

S. NOVÁK

* Masarykova univerzita, Český hydrometeorologický ústav, Ústav geoniky AV ČR. Brno, Praha, Ostrava 2007, 431 s.

Život ve zvláštním století*

Článek uveřejněný v Literárních listech a v Zemědělských novinách pod názvem Dva tisíce slov z politicky obrodného roku 1968 označovali jedni za manifest, jiní za pamflet, jedni za stanovisko vědců, jiní za výstup publicistů. Každopádně podpis pod ním od zakladu změnil život mnoha lidem. Rozděлил společnost nejméně na dvě opoziční až nepřátelské skupiny. Mezi jeho signatáře patřil i prof. MUDr. Jan Vanýsek, DrSc., přední český oftalmolog, nositel medaile J. E. Purkyně, děkan LF v letech 1957-1960, prorektor pro vědu a výzkum (1960-1968), zvolený rektor v r. 1969, předseda Československé lékařské

společnosti J. E. Purkyně v Praze, prezident Societas Internationale Diagnostica Ultrasonica in ophtalmologia, předseda vědecké rady Ministerstva zemědělství Československa, člen výkonného výboru Conseil int. Des Organisations Medic Scientifique, předseda Spolku lékařů českých v Brně, zakladatel Oční kliniky v Hradci Králové (1945-1955), který si zajistil trvalé místo v dějinách očního lékařství u nás. Vanýsek byl prvním, kdo zaváděl keratoplastiku a později implantaci umělých čoček v Československu i nové diagnostické metody (např. elektronoretinografií, ultrazvukové vyšetření) a genetiku do oftalmologie. Mimo to se ještě vášnivě věnoval motorismu a sportovnímu letectví (byl držitelem světového rekordu v dálkovém létání na 1340 km z 20. 6. 1961).

Vanýsek povznesl brněnskou oční kliniku mezi úspěšná medicínská pracoviště a zajistil jí priority v elektronoretinografii, ultrasonografii, biochemii oka a histologii očních nádorů. Odbornost si po celý život prohluboval nejen studiem všeho, co se mu z oftalmologie podařilo získat, ale také na četných vědeckých konferencích ve světě, kde často referoval (Berlín, Lipsko, Budapešť, Gent, Brusel, Mnichov, Paříž, Toulouse, Albi, Erfurt, Bad Neuhaim, Philadelphie), ale i doma, oftalmologické kongresy aktivně navštěvovali i cizí odborníci věhlasných jmen, např. z Francie, Holandska, NDR, NSR, Švýcarska, z Finska, Rakouska, Belgie, Itálie, z Alžíru, Tunisu, USA, SSSR, Polska, Jugoslávie, Rumunska... Svě odborně klinické poznatky a badatelské výsledky uložil jako autor do desítek samostatných i kolektivních prací.

Jako přednosta řídil Vanýsek Katedru a Oční kliniku LF ve FN U Sv. Anny v letech 1955-1969. Výše připomenutý historický dokument, okolnosti kolem jeho podpisu a příkře následky považoval Vanýsek ve svém profesním i osobním životě za tak důležitý zlom, že se rozhodl předsunout vzpomínku na něj ve své memoárové knize *Prožil jsem zvláštní století* jako úvodní kapitolu. Svě vypravování pak začíná od první utkvělé vzpomínky (uvádí, že mu byly dva roky), až po bolestnou invaliditu posledních let.

Listopad v roce 1989, který po svých životních zkušenostech už přijímal s jistou nedůvěrou, mu přinesl určitý „příděl rehabilitace“, když byl na Masarykově univerzitě slav-